

РЕЗЮМЕТА

НА НАУЧНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ, С КОИТО КАНДИДАТЪТ

ГЛ. АС. Д-Р МАРИЯ ПЕТРОВА ПЕТРОВА

участва в конкурса, обявен в Държавен вестник, бр. 72 от 22 август 2023 г.
за заемане на академичната длъжност „доцент“
по професионално направление 3.6. Право
(Гражданско право (Семейно и наследствено право))

I. Дисертация

Петрова, Мария П., 1967-. Специални способи за установяване и оспорване на произхода от бащата. Защитена на публична защита на 30 октомври 2020 г. във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“.

А) Обща характеристика на дисертационния труд

Как се определя произходът на децата, какви са правоотношенията, произтичащи от установения или неустановени им произход, съответно – какви са юридическите права и задължения на децата и родителите и на редица други свързани с тях лица, както и правните последици, произтичащи от не/установения или не/оспорения произход – на тези и свързани с тях въпроси дава отговор дисертационният труд.

Б) Структура на дисертационния труд

Трудът се състои от увод, три глави, заключение и приложение – таблица. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи.

В) Съдържание

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

УВОД

ГЛАВА 1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРОИЗХОДА ОТ БАЩАТА

§ 1. Понятие, правна същност и принципи на произхода от бащата

1.1. Понятието „произход от бащата“

1.2. Правна същност на произхода от бащата

1.3. Термини и понятия, свързани с произхода от бащата

1.4. Принципи на произхода от бащата

1.4.1. Принципът за истинността на произхода

1.4.2. Принцип за стабилност на произхода

1.4.3. Принцип за равнопоставеност

1.4.4. Други принципи на произхода от бащата

§ 2. Исторически преглед на уредбата на произхода от бащата

2.1. Първи период в развитието на уредбата на произхода – преди Освобождението на България (от древността до 1878 г.)

2.2. Втори период в развитието на уредбата на произхода – от Освобождението до 1949 г.

2.3. Трети период в развитието на уредбата на произхода – от 1949 г. до 1968 г.

2.4. Четвърти период в развитието на уредбата на произхода – от 1968 г. до 2009 г.

2.4.1 От 22 май 1968 г. до 1 юли 1985 г.

2.4.2. От 1 юли 1985 г. до 1 октомври 2009 г.

2.5. Пети период в развитието на уредбата на произхода – от 1 октомври 2009 г. до днес

ГЛАВА 2. СПЕЦИАЛНИ ИЗВЪНСЪДЕБНИ СПОСОБИ ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА ПРОИЗХОДА ОТ БАЩАТА

§ 1. Установяване на произхода от бащата с презумпцията за бащинство по силата на брака

- 1.1. Същност на презумпцията за бащинство
- 1.2. Различните хипотези за прилагане на презумпцията за бащинство
- 1.3. Конфликти на интереси
- 1.4. Презумпцията за бащинство в чужди законодателства
 - 1.4.1. Франция
 - 1.4.2. Германия
 - 1.4.3. Италия
 - 1.4.4. Испания
 - 1.4.5. Австрия
 - 1.4.6. Швейцария
 - 1.4.7. Гърция
 - 1.4.8. Турция
 - 1.4.9. Русия
 - 1.4.10. Украйна
 - 1.4.11. Беларус
 - 1.4.12. Исламско право
- § 2. Презумпцията за бащинство при обявено бевестно отсъствие на съпруга на майката
- § 3. Презумпцията за бащинство при обявена смърт на съпруга на майката
- § 4. Установяване на произхода от бащата при асистирана репродукция
 - 4.1. Признаването на бащинството на детето, родено при условията на асистирана репродукция
 - 4.2. Постмортална асистирана репродукция
 - 4.3. Служебната тайна при асистираната репродукция
 - 4.3.1. Проблеми при асистираната репродукция
 - 4.3.2. Правото на установлен произход и правото на детето да познава своите родители
 - 4.3.3. Правната уредба на асистираната репродукция в чуждите законодателства
 - 4.3.4. Последиците, които произтичат от анонимното донорство
 - 4.3.5. Последиците, които произтичат от премахване на служебната тайна при анонимното донорство
 - § 5. Ограниченията при установяване на произхода от бащата
 - 5.1. Конфликти на интереси между презумтивните бащи – първия и втория съпруг
 - 5.2. Конфликт между презумтивния и припознаващия баща
 - 5.2.1. Традиции и реалност
 - 5.3. Конфликтът между биологичния и презумтивния или припознаващия баща
 - 5.3.1. Правната уредба на правното положение на биологичния баща
 - 5.3.1.1. Външни източници
 - 5.3.1.2. Вътрешни източници
 - 5.3.2. Понятията „семеен живот“ и „личен живот“
 - 5.3.2.1. Понятието „личен живот“
 - 5.3.2.2. Понятието „семеен живот“
 - 5.4. Възможни решения
 - 5.4.1. При сега действащата правна уредба
 - 5.4.2. При евентуалното приемане на законодателни промени
 - 5.4.3. Практиката на Австрия по един правен казус

ГЛАВА 3. СПЕЦИАЛНИ СЪДЕБНИ СПОСОБИ ЗА УСТАНОВЯВАНЕ И ОСПОРВАНЕ НА ПРОИЗХОДА ОТ БАЩАТА

- § 1. Установяване на произхода от бащата с иск по чл. 69 от СК

- 1.1. Произход от родители, които нямат сключен брак
- 1.2. Установяването на бащинството по съдебен ред в чужди законодателства
 - 1.2.1. Франция
 - 1.2.2. Германия
 - 1.2.3. Италия
 - 1.2.4. Испания
 - 1.2.5. Австрия
 - 1.2.6. Швейцария
 - 1.2.7. Турция
 - 1.2.8. Русия

- 1.2.9. Украйна
- 1.2.10. Беларус
- 1.3. Установяване на извънбрачно бащинство след смъртта на бащата
- § 2. Оспорване на презумпцията за бащинство по чл. 62 от СК
 - 2.1. Искът по чл. 62 от СК
 - 2.2. Предявяване на иска по чл. 62, ал. 4 от СК от детето
 - 2.3. Оспорване на презумпцията за бащинство в чуждите законодателства
 - 2.3.1. Франция
 - 2.3.2. Германия
 - 2.3.3. Италия
 - 2.3.4. Испания
 - 2.3.5. Австрия
 - 2.3.6. Швейцария
 - 2.3.7. Турция
 - 2.3.8. Русия
 - 2.3.9. Украйна
 - 2.3.10. Беларус
 - 2.3.11. Исламско право
- § 3. Произходит от бащата в други производства
 - 3.1. В производство по съдебна делба по реда на чл. 343 от ГПК
 - 3.1.1. Оспорванията на произхода в производството за съдебна делба
 - 3.1.2. Установяване и оспорване на произхода от бащата в съдебните производства по СК и в съдебната делба
 - 3.1.3. Особености при установяването и оспорването на произхода от бащата в производството за съдебна делба
 - 3.1.4. Установяване или оспорване на произхода от бащата при спогодба между съделителите
 - 3.1.5. Правни последици от рецензите преюдициални въпроси относно произхода от бащата в производството за съдебна делба
- 3.2. Произходит от бащата в производството за поправяне на допуснати грешки в акта за раждане по реда на чл. 547, вр. чл. 542 от ГПК, във вр. с чл. 13-15 от ЗГР
 - 3.2.1. Производството за поправяне на грешки в акта за раждане – теоретични и практически проблеми
 - 3.2.2. Различията при поправяне на грешки в акта за раждане и при оспорването на произхода
 - 3.2.2.1. Прилики и разлики в процедурния ред
 - 3.3. Произходит от бащата в производството по установяване на унищожаването или изгубването на регистъра на актовете за гражданско състояние по реда на чл. 38, ал. 5 от ЗГР
- § 4. Доказателства при установяване и оспорване на произхода от бащата

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

§ 1. Изводи

§ 2. Предложения de lege ferenda

2.1. Аргументи „за“ и аргументи „против“

§ 3. Научни и приложни приноси

БИБЛИОГРАФИЯ

На български език

На чужд език

Интернет източници

ПРИЛОЖЕНИЕ (таблица)

Г) Кратко изложение на дисертационния труд

„Съдържанието“ дава ориентир за структурата на труда и за достъпа по страници до всяка отделна негова структурна част.

В „Списъка на съкращенията“ са представени използваните в изложението съкращения.

Уводът представлява въвеждане в разглежданата в изследването проблематика: как се определя произходът на децата, какви са правоотношенията, произтичащи от установения или неустановения им произход, съответно – какви са юридическите права и задължения на децата и родителите и на редица други свързани с тях лица, както и правните последици, производни от не/установения или не/оспорения произход темата има и широко практическо значение с оглед променения модел на

съществуването на българското семейство, а именно – без сключването на граждански брак: при условията на фактическо съжителство или извън него и др. Това налага да се разрешават не само традиционни, но и нови правни хипотези.

Обръща се внимание на способите за доказване или опровергаване на произхода, и по-конкретно – на въпросите за съдебните експеризи по делата за установяването и оспорването на произхода, с подчертано приоритетния характер на ДНК експертизата.

Подчертава се, че изследването не претендира за изчерпателност, но има за цел да предизвика дискусия по проблемите, които възникват при сега действащата правна уредба, и по-конкретно – в съдебната практика.

В Глава първа „Обща характеристика на произхода от бащата“ се съдържат два параграфа.

В § 1 „Понятие, правна същност и принципи на произхода от бащата“ се характеризира понятието „произход от бащата“, неговата правна същност и са изследвани отделни термини и понятия, свързани с него, както и принципите на произхода от бащата; разграничени са съвременните виждания за детето от възприятията в миналото; произходът от бащата намира своето особено място при изследването, дефинирането и анализа на родителя-баща в настоящия труд, доколкото много по-преобладаващи са случаите на проблеми при установяването и оспорването на бащинството, отколкото на майчинството; важно е също така да се отбележи, че не/установеният и не/оспореният произход от майката в редица хипотези предопределят не/установеният и не/оспореният произход от бащата; но не винаги произходът от единия родител е обусловен от произхода от другия родител; пряко значение при установяването и оспорването на произхода както от майката, така и от бащата, има понятието „асистирана репродукция“, независимо че това не е правен термин; значение има и информираното съгласие за провеждането ѝ; принципите на произхода от бащата са класифицирани според различните теоретични критерии: за истинност на произхода, за стабилност на произхода, за равнопоставеност и др..

В § 2 от Глава първа „Исторически преглед на уредбата на произхода от бащата“ са систематизирани пет периода в развитието на уредбата на произхода от бащата: 1) Първи период – преди Освобождението на България (от древността до 1878 г.); 2) Втори период – от Освобождението до 1949 г.; 3) Трети период – от 1949 г. до 1968 г.; 4) Четвърти период – от 1968 г. до 2009 г., който се подразделя на два подпериода: от 22 май 1968 г. до 1 юли 1985 г. и от 1 юли 1985 г. до 1 октомври 2009 г. и 5) Пети период – от 1 октомври 2009 г. до днес. Систематизацията по периоди следва хронологията на правната уредба и значимите промени в законодателството по изследваната тема. Изтъкнати са постигнатите във времето положителни законодателни промени.

В Глава втора „Специални извънсъдебни способи за установяване на произхода от бащата“, в отделни пет параграфи са класифицирани извънсъдебните способи за установяване и оспорване на родителския произход от бащата при презумпцията за бащинство – по силата на брака (§ 1), при обявено безвестно отсъствие на съпруга (§ 2), или при обявена от съда негова смърт (§ 3) и при асистирана репродукция (§ 4), при зачитане на законодателните ограничения за установяване на произхода от бащата (§ 5).

В Глава трета „Специални съдебни способи за установяване и оспорване на произхода от бащата“, е отделено внимание на исковите способи за защита на произхода от баща, които се разглеждат диференцирано, в отделни параграфи: § 1 „Установяване на произхода от бащата с иск по чл. 69 от СК“ (разглежда се производството по исковете на майката и детето, като особено място е отредено на иска на детето и на решението в чуждите законодателства; изследвано е установяването на бащинството след смъртта на бащата); § 2 „Оспорване на презумпцията за бащинство по чл. 62 от СК“ (отделено е внимание на възможните хипотези и решения при оспорване на презумпцията за бащинство, акцентирано е върху проблемите при предявяване на иска по чл. 62, ал. 4 от СК от детето, представен е критичен прочит на българската тълкувателна практика, която противоречи нормите на международни актове, както и на съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, поставен е проблемът за невъзможността на биологичния баща да установи бащинството си при наличие на презюмиран баща, като е поставен и проблемът за приложното поле на чл. 62 от СК, когато то е осиновено при пълно осиновяване по реда на чл. 101 от СК. Посочени са възможните решения при оспорване на презумпцията за бащинство в чужди законодателства и по исламското право); § 3 „Произходът от бащата в други производства“ са поставени проблемите, свързани с произхода от бащата (в производството по съдебна делба по реда на чл. 343 от ГПК; в производството за поправяне на допуснати грешки в акта за раждане по реда на чл. 547, вр. чл. 542 от ГПК, във вр. с чл. 13-15 от ЗГР и в производството по установяване на унищожаването или изгубването на регистъра на актовете

за гражданско състояние по реда на чл. 38, ал. 5 от ЗГР); § 4 „Доказателства при установяване и оспорване на произхода от бащата“ (отделено е внимание на доказателствата при установяване и оспорване на произхода от бащата чрез специалните способи за тяхната защита, с акцент върху ДНК анализа и ДНК експертизата, отчетени са недостатъците при неправилното провеждане и даване на резултати при ДНК експертизата и евентуалните противоречия между заключението по ДНК експертизата, в резултати от ДНК анализа и останалите събрани доказателства).

В Заключението са обобщени изводите от дисертационното изследване, предложени са някои виждания за бъдещи законодателни промени, като са изведени предложения *de lege ferenda* и са очертани научните и приложните приноси. След като произходит на детето е установлен, за родителите – майката и бащата се пораждат автоматично правата и задълженията, които произтичат от нормите на Конституцията, на Семейния кодекс и на останалите законови и подзаконови нормативни актове, международните актове и актовете на общностното право, уреждащи семейноправни отношения. За детето възниква сигурността от защита на законните му права и законни интереси не само като индивид, но и като дете на конкретни родители, които са длъжни да поемат грижата и възпитанието му, издръжката му. Уредена е и отговорността им при неизпълнение на задълженията – основно чрез санкциите, предвидени в Семейния кодекс. Важно е да се отбележи, че независимо от установения произход на детето от родителите му, държавата предвижда и гарантира закрила и в други случаи, които не зависят от създадената правна връзка родител-дете, в това число при установлен произход чрез някой от способите в разгледаните хипотези, както и при осиновяване. Въз основа на резултатите от изследването, може да се изтъкнат следните обобщения: Институтът на произхода и особено на произхода от бащата винаги е имал и ще има много широко теоретично и практическо значение, доколкото правните последици от неговото установяване или оспорване настъпват в най-различни правоотношения. Специалните способи за установяването и за оспорването на произхода от бащата не са равнопоставени със специалните способи за установяване и оспорване на произхода от майката, но те са взаимосвързани и от установения или оспорения произход от майката в много от случаите зависи установяването и оспорването на произхода от бащата. Налице са както предимства, така и недостатъци на законодателството и съдебната практика при прилагането на изследваните извънсъдебни и съдебни способи за установяване и оспорване на произхода от бащата. С оглед на това са наблюдавани някои разлики в правното положение на биологичния баща – съпруг на майката и на биологичния баща – несъпруг на майката, съответно – на детето, чийто биологичен баща е съпруг или несъпруг на майката. Предложени са решения по нетрадиционни правни казуси. Някои от разгледаните проблеми са резултат от неправилното прилагане на правилата за произхода, а други – от неправилния подход при събирането на доказателствата, с положителна тенденция за преодоляването им през последното десетилетие. Особено значими са разликите във възможността на биологичния баща – съпруг на майката, да инициира и участва в процедурите по оспорването на презумпциите за бащинство, за разлика от бащата – несъпруг на майката. Налице са ограничения и са неизбежни тенденциите за развитие на законодателството и съдебната практика, с цел сближаване на правните възможности на биологичния баща – несъпруг на майката с правните възможности на бащата – съпруг на майката на детето, както и на правните възможности на бащата с тези на майката и детето.

Д) Изводи

От изложеното става ясно, че са доказани по безспорен начин и двете хипотези на дисертационния труд:

1. че произходит от бащата налага осъвременяване на правната му уредба, както и усъвършенстване на съдебната практика и практиката на административните органи и
2. че трябва да се търси баланс между висшия интерес на детето и майката и бащата, с акцент върху признаване на правата на биологичния баща.

От това следва, че проблемите на произхода от бащата са значими и налагат осъвременяване на правната уредба и усъвършенстване на съдебната практика и практиката на административните органи, при спазване на баланса между висшия интерес на детето и майката и бащата, при признаване на правата и на биологичния баща.

II. Монография

Петрова, М. П. *Семейноправното положение на малолетните и непълнолетните родители.* [монография]. ИК „СИЕЛА“. С., 2023, 150 с., ISBN 978-954-28-4494-5

А) Обща характеристика на монографията

Монографията представлява автентично изследване, при спазване на нормативните изисквания на написване, обем, съдържание, структура и цитиране научен труд.

В нея се изследва семейноправното положение на ненавършилите пълнолетие родители, включително правоотношението между родител и дете, което се обуславя от установения произход или от осиновяването, в съдържанието на което са включени определени права и задължения както за родителите, така и за децата. Вследствие на установения произход възниква родството, което очертава правните връзки не само между родителите и техните деца, но така също и между тях и останалите им роднини по права и по сребрена линия. При всички случаи родителите са свързващото звено между техните деца и останалите роднини по права линия от втора и по-горна възходяща степен, както и между децата им и техните братя и сестри и др. роднини по сребрена линия. От своя страна, децата са свързващото звено между техните родители и децата им и останалите низходящи, произхождащи от тях.

Обичайно и най-често родителите са пълнолетни лица. Не рядко обаче самите родители са деца, т.е. ненавършили пълнолетие лица: малолетни (ненавършили четиринаесетгодишна възраст), или непълнолетни (навършили четиринаесетгодишна възраст, но ненавършили осемнаесетгодишна възраст). И именно тези категории родители представляват интерес за изследване, като се обозначи какви са техните права, дали те могат да бъдат упражнявани в пълен обем, а съответно на правата им – какви са техните задължения и, разбира се, много други, произтичащи от тях въпроси и проблеми.

С други думи, правоотношението родител – дете, възниква и тогава, когато самият родител е дете, какъвто е в частност малолетният, съответно – непълнолетният родител.

Спецификата на произтичащите от разглежданото правоотношение права на ненавършилите пълнолетие родители обаче се изразява в невъзможността им да осъществяват самостоятелно родителските си права в пълен обем. Те самите са деца, при това те са или недееспособни лица (когато са малолетни или когато са поставени под запрещение непълнолетни¹) или са ограничено дееспособни (когато са непълнолетни, ако не са поставени под запрещение и не са встъпили в брак), в някои случаи са дееспособни (това са встъпилите в брак, предвид което – еманципирани непълнолетни). Поради липсата на дееспособност или поради ограничената си дееспособност ненавършилите пълнолетие родители или поне по-голямата част от тях са лишиeni от възможността реално да осъществяват родителските си права, съответно – и родителските си задължения.

Правата на родителите поначало се схващат и като техни задължения. В правната доктрина, както и в съдебната практика те се възприемат като едно цяло, като единство. В законодателството те са очертани най-общо в Конституцията на Република България (КРБ)² и в Семейния кодекс (СК)³. Така, в чл. 47, ал. 1 от КРБ е прогласено, че „*Отглеждането и възпитанието на децата до пълнолетието им е право и задължение на техните родители и се подпомага от държавата.*“ В СК това принципно правило е доразвито в Глава девета, озаглавена „*Отношения между родители и деца*“: в чл. 125 от СК, озаглавен „*Грижи, възпитание и надзор на децата*“; Признато е, че „*Носител на родителски права и задължения по отношение на ненавършилите пълнолетие деца е всеки родител.*“ (чл. 122, ал. 1 от СК), че „*Родителите имат равни права и задължения, независимо дали са в брак.*“ (чл. 122, ал. 2 от СК). Легално са определени грижите, които родителят може и трябва да полага за детето си – „*за физическото, умственото, нравственото и социалното развитие на детето, за неговото образование и за неговите имуществени интереси*“ (чл. 125, ал. 1 от СК), за отглеждането на детето чрез формиране на възгледите му и осигуряване на образоването му „*съобразно възможностите си и в съответствие с нуждите и наклонностите на детето и с цел израстването му като самостоятелна и отговорна личност*“ (чл. 125, ал. 2, изр. 1 от СК), като

¹ По силата на чл. 5 от ЗЛС, непълнолетните, „които поради слабоумие или душевна болест не могат да се грижат за своите работи, се поставят под пълно запрещение и стават недееспособни“.

² Обн. ДВ, бр. 56 от 13 юли 1991 г., в сила от 13 юли 1991 г., с посл. изм. и доп. ДВ, бр. 100 от 18 декември 2015 г.

³ Обн. ДВ, бр. 47 от 23 юни 2009 г. В сила от 1 октомври 2009 г., с изм. и доп. ДВ, бр. 103 от 4 декември 2020 г., в сила от 8 декември 2020 г. с посл. доп. ДВ, бр. 67 от 4 август 2023 г.

родителят е длъжен да осигури „постоянен надзор по отношение на малолетното си дете и подходящ контрол на поведението на непълнолетното дете“ (чл. 125, ал. 3 от СК). Очертани са и забраните, с които родителят трябва да се съобразява при реализиране на своето поведение: той „няма право да използва насилие, както и методи на възпитание, които уронват достойнството на детето“ (чл. 125, ал. 2 от СК).

Интерес представлява и съпоставянето на правното положение на пълнолетните, непълнолетните и малолетните родители. Това предполага да се изследва и анализира правната уредба на дееспособността, на произхода и на осиновяването, както и на произтичащите от тях отношения родители – деца, настойничеството и попечителството, споровете за родителски права и т.н.

Някои от тези въпроси са представени в монографията – без претенции за изчерпателност, но с идеята за предизвикване на дискусия по проблемите, които възникват при сега действащата правна уредба на българското семейно право, както и с оглед на съдебната практика.

Б) Структура на монографията

В структурно отношение изследването съдържа обръщение „Към читателите“, Съдържание, Съкращения, Увод, шест параграфа, заключение и библиография.

В) Съдържание

Към читателите

Съдържание

Списък на съкращенията

Увод

§ 1. Семейноправното качество „родител“ и „децата-родители“

§ 2. Правна уредба на семейноправното положение на ненавършилите пълнолетие родители

§ 3. Правоспособността и дееспособността на ненавършилите пълнолетие родители

§ 4. Малолетните родители

§ 5. Непълнолетните родители

§ 6. Съотношението между малолетните, непълнолетните и пълнолетните родители

Заключение

Библиография

Г) Кратко изложение на монографията

В обръщението „Към читателите“ авторът представя най-общо своя труд, като ги запознава с идеята си за написването, целта и приложимостта на резултатите от труда си.

„Съдържанието“ дава ориентир за структурата на труда и за достъпа по страници до всяка отделна част от труда.

В следващата структурна част на монографията, озаглавена „Списък на съкращенията“, са представени използваните в изложението съкращения.

Уводът представлява въвеждане в разглежданата в монографията проблематика – преди всичко относно обусловеността на правоотношението между родителя и детето от установения произход или от осиновяването, в съдържанието на което правоотношение са включени определени права и задължения както за родителите, така и за децата.

Вниманието се акцентира върху случаите, когато правната връзка между родителя и детето възниква и в случаите, когато самият родител е дете, какъвто е в частност малолетният, съответно – непълнолетният родител, както и върху съпоставянето между правното положение на пълнолетните, непълнолетните и малолетните родители, което предполага да се изследва и анализира правната уредба на дееспособността, на произхода и на осиновяването, както и на произтичащите от тях отношения родители – деца, настойничеството и попечителството, споровете за родителски права и т.н.

Подчертава се, че изследването не претендира за изчерпателност, но има за цел да предизвика дискусия по проблемите, които възникват при сега действащата правна уредба, и по-конкретно – в съдебната практика.

В § 1 „Семейноправното качество „родител“ и „децата-родители“, авторът разкрива същността и историческите корени на правната връзка „родител-дете“, като посочва и начините на възникването ѝ: от установения произход на детето или от осиновяване. Съпоставени са случаите, когато детето е родено в брака на своите родители и извън брака, изяснени са понятията *родител*, респективно – *майка и баща*. Разграничени са отделните категории родители – пълнолетни, непълнолетни и малолетни.

В § 2 „Правна уредба на семейноправното положение на ненавършилите пълнолетие родители“ е представена в ретроспективен план нормативната уредба, предвиждаща отделни норми, които предоставят права, формират някои задължения и очертават определени забрани за малолетните и непълнолетните родители.

В § 3 „Правоспособността и дееспособността на ненавършилите пълнолетие родители“ се разграничават отделните правни положения на ненавършлите пълнолетие родители, като те диференцирано се разделят на малолетни и на непълнолетни. Именно тази класификация на родителите ги отличава както помежду им, така и от пълнолетните родители и заедно с това ги обединява по приликите в правното им положение в две насоки: с оглед на тяхната правоспособност и тяхната дееспособност. Изследва се и разликата между непълнолетните родители, които не са встъпили в брак и тези, които са склучили брак.

В § 4 „Малолетните родители“, се обръща особено внимание на спецификите на семейноправното положение на малолетните родители. Изтька се тяхното неблагоприятно правно положение по сравнение с останалите видове родители (непълнолетните и пълнолетните).

В § 5 „Непълнолетните родители“, се обръща особено внимание на спецификите на семейноправното положение на непълнолетните родители. Изтька се тяхното сравнително по-благоприятно положение по сравнение с малолетните родители, но по-неблагоприятният им статус по сравнение с пълнолетните родители.

В § 6 „Съотношението между малолетните, непълнолетните и пълнолетните родители“ се обобщава семейният статус, приликите и разликите в него между малолетните, непълнолетните родители, които две категории от една страна притежават качеството „родители“, но от друга страна не са загубили качеството си на деца, доколкото не са навършили осемнадесетгодишна възраст, по правилата на законодателството ни, и съответно между тях и пълнолетните родители.

В **Заключението** се извеждат изводите от проведеното изследване и се правят някои предложения *de lege ferenda*.

В **Библиографията** са включени всички използвани източници при написването на труда.

В монографията са спазени изискванията за коректно **цитиране**.

III. Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

1. Петрова, Мария П. *За родените в брака, извън брака и осиновените деца. //Зашита срещу дискриминацията. Правна уредба, проблеми и тенденции. Сборник с доклади от национална научна конференция. СТЕНО, Варна, 2018. ISBN 978-619-241-005-6, с. 335 — 342*

Деца се раждат не само в брака на своите родители, но и извън него. Все по-често се използват методите на асистираната репродукция за създаване на деца от родители, които имат или нямат склонен помежду им брак, все по-често се осиновяват деца както от съпрузи, така и от лица, които нямат брачни партньори (или от единния от фактически съжителстващи партньори).

Принципът на равенството на децата, родени в брака, извън брака и осиновените деца има дълбок теоретичен смисъл, но също така и широко практическо значение, особено при променящия се модел на българското семейство. Той обаче не се изразява в безусловна еднаквост на правата и привилегиите на децата, а в равните възможности, които законодателят е предвидил за всяко дете, родено в брака или извън него или което е осиновено.

Конституцията и Семейният кодекс на Република България провъзгласяват равенството на децата, родени в брака, извън брака и осиновените деца. Техните норми са доразвити и в останалите вътрешни законови и подзаконови нормативни актове, включително в Закона за закрила на детето, като те изцяло отговарят на международноправната уредба за защита на правата на децата.

Произходът от майката на практика не създава почти никакви проблеми относно разглежданото в изследването равенство, независимо дали майта е призната по силата на презумпция (от факта на раждането или от припознаване) или на фикция (при осиновяване).

По отношение на произхода от бащата проблемът за равенството на децата е обусловен също от конкретни презумпции или фикции. И тук значение има само дали е установен или не е установен произходът от бащата, без оглед на правния способ, въз основа на който е признато бащинството. Аналогично е и положението по отношение на осиновените деца. Осиновителят се счита за баща на детето, което той е осиновил.

По отношение на равнопоставеността на различните деца достатъчно е произходът им да е установен, доколкото същият не е оборен по надлежния ред, съответно – да е създадена и доколкото не е прекратена наличната правна връзка поради прекратяване на осиновяването. Съществува само принципната разлика в правата и задълженията, които възникват (съответно – които се прекратяват) между семейноправните субекти в зависимост от вида на осиновяването (пълно или непълно). Но и при двата вида осиновяване отношенията между осиновителя и осиновения, наподобяващи природната връзка между родител и дете, са същите, каквито са и при лицата, между които е възникнала правна връзка въз основа на биологичната връзка, както и въз основа на установения по надлежен ред произход.

Родените в брака деца имат установен произход по силата на брака. Извънбрачните деца трябва да имат установен произход, за да се ползват от признатото им равенство с брачните и осиновените деца. А на осиновените деца, дори да нямат установен произход, законът предоставя права като на деца с доказан родителски произход.

Все пак бракът на родителите предполага установен и стабилен произход, докато при фактическо съпружеско съжителство и при партньорски отношения без съвместно съжителстване, както и при осиновяване съществува реална опасност от неравнопоставеност поради неустановения произход или от прекратяване на осиновяването. Не е изключено обаче и при брачния произход да се отрече бащинството, макар то фактически да съществува.

Припомняйки легендата за цар Соломон и двете самотни майки, които спорели коя от тях е майката на едно дете, авторът поставя въпроса: Кой е родителят?, като се позовава на две съдебни решения на Върховния касационен съд. Едното от тях (*Решение № 571 от 22.07.2009 г. по гр.д. № 766/2008 г., ГК, I ГО на ВКС, с докладчик съдия Теодора Гроздева*) е постановено в навечерието на влизането в сила на последния ни и сега действащ Семеен кодекс от 2009 г., а другото (*Решение № 3501 от 12.03.2012 г. по гр.д. № 13069/2011 г., III ОТД. на ВАС, с докладчик съдия Йовка Дражева*) – почти три години след това.

С първото разглеждано съдебно решение не е уважена касационната жалба срещу решението на по-долната съдебна инстанция, с което е отхвърлен искът за прекратяване на непълно осиновяване на дете, който иск е предявен от припозналият детето баща след осиновяването на детето срещу осиновителите му с претенция за прекратяване на осиновяването поради невзето съгласие за осиновяване от страна на припозналия баща.

С второто разглеждано съдебно решение е оставено в сила решението на по-долната съдебна инстанция, с което е отменен изричен отказ на кмет на район към дадена община да впише като баща в акта за раждане на детето припозналия го мъж.

Обобщавайки и анализрайки фактите по двета представени случая по двете цитирани решения на ВКС и на ВАС, авторът подчертава, че не би могло да се спори кой би упражнявал родителските права в първия случай и че това безспорно са осиновителите на детето, за разлика от втория случай, при който може да възникне спор между осиновителката и припозналия баща.

Авторът също така развива възможните хипотези, в които може да попадне детето и за възможните спорове, които биха произтекли от това, като не отрича, че има правни решения в доразвитите от него хипотези. Но както от морална, така и от правна гледна точка няма как да не се постави въпросът кой всъщност е родителят за самото дете? При наличните факти по двете посочени съдебни решения, както и по допълнените хипотези, – ако детето вече познава за свои родители осиновителите (при непълното осиновяване), след това узнае за припозналия го баща и по-късно – научи за припозналата го майка.

Поставени са и други въпроси: ако възникнат спорове между възрастните, – как точно ще бъдат решени те така, че да се защити висшият интерес на детето, или ако и припозналите детето родители абдекират от родителството (каквите нередки случаи има в практиката) – детето ще се озове отново при нови родители (осиновители или приемни родители) или въобще в държавна институция. Тогава?...

Разширен с хипотетични факти и съответно с въпроси е и разглежданият по второто съдебно решение случай: ако между осиновителката и припозналият баща възникне спор за това кой ще упражнява родителските права; ако детето оспори произхода си от припозналия го баща; ако се прекрати осиновяването и се възстанови правната връзка с рождената майка и т.н. Много въпроси – нито един от които не може, или най-малкото не трябва да се решава с лека ръка.

Изводът е, че детето, което е центърът, около който се завъртат всички проблеми на произхода, би се окказало в особена и не винаги благоприятна за самото него ситуация. А последиците от неустановения или многократно променяния произход биха оставили трайна следа преди всичко в живота на детето и в неговия променен (и което е още по-нелепо и притеснително – в неговия нееднократно променящ се) статус.

И в крайна сметка – че споровете около произхода на едно дете биха могли да го превърнат вничие или в дете на много „родители”, от които детето не знае кого от тях всъщност следва да приеме за своя майка и кого – за свой баща.

В заключение е изтъкнато, че кой е родителят не винаги означава кой е установеният съобразно правните норми родител, а кого детето всъщност ще възприеме за такъв и как ще протече цялото му детство, като авторът не приема това детство да е низ от неблагоприятни за детето изненади, промени, съмнения и тревоги, а че това трябва да е един сигурен за детето период от време – един детски свят!

3. Петрова, Мария П. Някои аспекти на заместващото майчинство в България според Проекта на Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс. //Правото в глобалния свят. Научна конференция. Лятна научна сесия на Юридическия факултет, 24 — 26 юни 2011 г. ВСУ „Черноризец Храбър“. Варна. 2012. ISBN 978-954-715-567-1, с. 136 — 139

С Проекта на Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (от 2011 г.), за първи път в историята на българското семейно право вече се предвидиха норми, уреждащи „заместващото“ майчинство, което не е легализирано в България и поради това е реална заплахата от злоупотреби в тази насока. Даден е пример за нелегалния трафик на български бременни жени – сурогатни майки, които раждат и продават децата си в чужбина.

Представено е в ретроспективен план развитието на въпроса за сурогатното майчинство, обосновано е „заместващото майчинство“ като по-приемлив термин в българското законодателство.

В изследването са анализирани принципите и правилата, уреждащи заместващото майчинство според посочения законопроект. Качеството „майка на детето“ възниква за съпругата, чиято яйцеклетка е оплодена, за да бъде заченато то, чрез метод на асистирана репродукция, а когато е налице заместващо майчинство с донорска яйцеклетка, това е съпругата, ползваша се от заместващото майчинство. Във всички случаи обаче това не е жената, която е родила детето. При това поизходят от жената, родила детето при асистирана репродукция, не може да бъде оспорван на това основание.

Освен това е разширен обсегът на презултивното бащинство – такова бащинство се признава и при заместващото майчинство, разбира се при наличието на другите законови предпоставки за посочената презумпция. Не се допуска оспорване и на бащинството, когато детето е родено при заместващо майчинство, включително с донорска яйцеклетка, ако съпругът на майката е дал информирано писмено съгласие за извършването на заместващото майчинство.

Разгледан е също така договорът за заместващо майчинство, който за първи път у нас е регламентиран в предлагания законопроект. В изследването се изтъква обаче, че не много точно е очертана формата и съдържанието на този договор, като е очертан кръгът на правоимащите да сключат този договор лица, сред които могат да бъдат и непълнолетните, еманципирани с брака. При това е изключено заплащането на възнаграждение на заместващата майка, с изключение на „разумните разноски във връзка със здравословното поддържане на бременността, необходимите разноски за възстановяването ѝ след раждането, както и финансовото обезпечаване във връзка с временната ѝ нетрудоспособност“.

Направен е и извод, че изложената законодателна инициатива предпоставя преодоляване на някои проблеми в социалната политика на държавата, но че от заместващото майчинство ще се ползват само брачните двойки, но не и тези, които живеят във фактическо съпружеско съжителство, при наличието на две последици: благоприятна – водеща до възраждане на брака, като предимство и предпоставка за възползване от заместващо майчинство; и неблагоприятна – до поставяне в неравностойно правно положение на двойките, съжителстващи без брак, както и на лицата, които желаят да се възползват от заместващото майчинство (в това число жени или мъже), които живеят без фактически партньор.

Като положителни аспекти в уредбата на заместващото майчинство е посочено изискването договорът за заместващо майчинство да бъде одобрен от съда, при това преди да започне процедурата по асистирана репродукция за заместващо майчинство, че намесата на съда при всички случаи би предотвратила в значителна степен евентуалните злоупотреби, както и че това е двояк акт: за заместващата майка – да дари живот на едно дете и да ощастливи дадено семейство, както и за ползвашите се от заместващото майчинство съпрузи – да подпомогнат здравословното и финансовото състояние на жената, която ги дарява с най-неоценимото богатство – детето.

Отрицателните аспекти авторът намира в празнотите в законопроекта, в който не е изрично предвидена формата на договора за заместващо майчинство, че тя не може да се изведе и от останалите норми, регламентиращи заместващото майчинство, тъй като нито една от тях не съдържа текстове, от които да се направи извод каква да е формата, изведени са конкретни доводи за този извод; липсва и уредба кой ще бъде местно и родово компетентният съд, който ще одобрява договора за заместващо майчинство, нито каква ще бъде процедурата при евентуалното обжалване на отказа да бъде одобрен договора от съда, дали ще се прилагат субсидиарно конкретни правни норми и т.н.

В заключение е посочено, че разглежданиите аспекти засягат само проектираната правна уредба на заместващото майчинство у нас, доколкото законопроектът не е приет от Народното събрание.

4. Петрова, Мария П. *Защитени ли са правата на лизингополучателя по договора за лизинг на МПС.* // Защита на потребителите в Европейския съюз. 27 – 29 юни 2008. Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“. Серия „Юридически науки и обществена сигурност“. 2009, кн. 12. ISSN 1311-922, с. 57 – 66

Изследването представлява критичен преглед на договора за лизинг на моторно превозно средство от гледна точка на потребителя, а именно – на лизингополучателя.

Авторът акцентира вниманието върху факта, че договорът за лизинг на МПС се сключва в полза на лизингодателя, при което в редица насоки правата на лизингополучателя не са защитени.

Представена е правната уредба, според която отношенията по договора за лизинг на МПС с лизингополучател-физическо лице, което действа извън рамките на своята търговска или професионална дейност, се подчиняват не само на правилата на Търговския закон, но и на Закона за защита на потребителите. Следователно, следва да се приеме, че правата на лизингополучателя по този договор в посоченото му качество са уредени и от нормите на последния закон.

Същевременно се изтъкват противоречията в законодателството и установената практика по отношение на разглеждания вид договор.

Посочено е, че извън предмета на изследването остават лизингополучателите, притежаващи друго правно качество (юридически лица, общини, сдружения с нестопанска цел и т.н.). В същия смисъл следва да се приеме, че такива лизингополучатели не се ползват със защита на правата си по ЗЗП, тъй като те нямат качеството на потребители.

Изведени са изводи, че, от една страна, на практика договорът за лизинг на МПС се сключва при условията на финансов лизинг, което не е в полза на потребителя по този договор. Освен това той се сключва предимно в писмена форма, която е само препоръчителна, доколкото практиката е наложила това. Независимо, че този договор е двустранен, от изследваните случаи за лизингополучателят се пораждат много повече задължения, отколкото права. Търговците/доставчиците на финансова услуга, каквато е финансия лизинг, включват в повечето договори неравноправни клаузи и в редица лизингови отношения осъществяват нелоялни търговски практики. От гледна точка на интересите на потребителите-лизингополучатели тези особености могат да се обозначат като слаби страни на разглеждания договор. Към тях можем да добавим и липсата на изрична законодателна уредба на разглеждания вид договор, както и липсата или по-скоро прекалено осъдната съдебна практика по поставените за разглеждане проблеми. При справка се установи, че сред публикуваните съдебни актове във връзка с разглеждания тип договори са оповестени само два, а именно: Определение от 13.05.2004 г., СГС, ТК, гр. д. 495/2004 г. и Решение № 7801 от 12.07.2006 г. по адм. д. № 4314/2005 г., I отд. на ВАС.

Но, от друга страна, отношенията по разглеждания договор могат да се регулират и те са достатъчно добре защитени посредством предвидените във вътрешното ни законодателство правила, както и посредством прякото прилагане на законодателството на Европейската общност. Законът за защита на потребителите в частност предоставя широка защита на правата на потребителите-лизингополучатели по разглеждания вид договор. Не е изключена и възможността лизингът на МПС да бъде оперативен – няма законова забрана за това. В този смисъл може да се приеме, че са налице и множество положителни предпоставки за сключването на договор за лизинг на МПС дори от гледна точка на интересите на потребителите-лизингополучатели.

5. Петрова, Мария П. За разпределението на размера на издръжката по чл. 85 от Семейния кодекс. // Известия на Съюза на учените — гр. Варна. Серия „Хуманитарни науки”. Варна. 1/2008. ISSN 1310-6376, с. 96 – 98

Съобразно действащия Семеен кодекс на Република България (от 1985 г.) „Родителите дължат издръжка на своите ненавършили пълнолетие деца независимо дали са трудоспособни и дали могат да се издържат от имуществото си”, а съобразно чл. 85 от същия СК, законодателят е установил минимални и максимални граници на издръжката, която се дължи от родителя на ненавършилите пълнолетие негови деца. Размерът на тези граници е регламентиран в Постановление № 38 от 1 юли 1985 г. на Министерския съвет (с последни изменения в ДВ. бр. 117 от 17 Декември 2002 г.): от 30 до 80 лв. месечно.

Въз основа на анализ на описаните в изложението съдебни решения на различни съдилища в страната, се прави критичен преглед по отношение на практическото разпределение на размера на посочената издръжка между двамата родители, а именно – между родителя, който живее с детето и пряко осъществява родителски грижи и другия, който не полага такива преки грижи.

Изследвайки цитираните в изследването съдебни решения, може да се направят конкретните изводи: по всяко от тях непосредствените месечни грижи, полагани от конкретния родител, съставляват разликата от дължимата от него парична месечна издръжка, допълваща дължимата месечна издръжка от другия родител, които съвкупно образуват общата месечна издръжка на съответното ненавършило пълнолетие дете.

Съпоставено, в един от примерите, при обща месечна издръжка от 90 лв., дължима според съда общо от двамата родители, единият родител е осъден да заплаща 50 лв., а другият, комуто е предоставено упражняването на родителските права, – 40 лв. При това положение авторът задава въпроса: означава ли, че 10 лв. е стойността на непосредствените грижи за детето за цял месец?!

Авторът представя и някои свои виждания за по-ефикасно разрешаване на разглеждания проблем: в тази насока би следвало по делата, в които съдът определя издръжка за дете, да се назначава съдебна експертиза, по която вещото лице, след като вземе предвид всички събрани в процеса доказателства, в това число нуждите на детето, преките грижи за детето, както и след като се съобрази с официалните информационни бюлетини по отношение на екзистент минимума за издръжка за дете на съответната възраст за един месец, вероятно и установените възнаграждения за гледане на дете, да дава заключение за размера на необходимата месечна издръжка за конкретното дете.

Що се касае обаче до конкретното разпределение на размера на издръжката съдът следва да се съобрази с факта кой реално полага непосредствените грижи за детето и по справедливост да определи техния паричен еквивалент, за да се постигне равенство между двамата родители, какъвто поначало е духът на закона и по сега действащата уредба. При това съдът дори би могъл да определи по справедливост паричният еквивалент на преките грижи по аналогия например с определянето на обезщетението за неимуществени вреди, както и по аналогия с определянето на паричния еквивалент на дължимите месечни престации при договора за прехвърляне на недвижим имот срещу гледане и издръжка в случай, че прехвърлителят на имота отказва да ги приеме.

Що се касае до възможностите на родителите – считам, че няма пречка съдът да определи действителната дължимата издръжка и само съобразно нуждите на детето, а в случай, че родителят, респективно родителите нямат възможността да я изпълнят в пълен размер, разликата да се поема от Държавата. Но до такова решаване на проблема може да се стигне само при нова законодателна регламентация, каквато, за съжаление, засега не се предвижда.

6. Петрова, Мария П. *Семейноправната издръжка при фактическото съпружеско съжителство*. // Известия на Съюза на учените – гр. Варна. Серия „Хуманитарни науки“. Варна. 1/2007. ISSN 1310-6376, с. 107 – 110

Изследването е посветено на непълноти в действащото законодателство на Република България при решаването на казуси в сферата на семейноправната издръжка. Същевременно са важни последиците, които биха могли да настъпят от едно фактическо съпружеско съжителство, като например издръжката на настоящ или бивш партньор, както и на децата с неустановен произход поради липсата на презумпция за бащинство при родители, които нямат склучен брак и когато поради това детето няма установен произход от бащата.

Задълженията за семейноправна издръжка са обусловени от наличността или липсата на брак, или от установения извън брака произход на физическите лица.

От анализа на разпоредбите на закона става ясно, че кръгът от лицата, които могат да търсят издръжка, и, съответно, – кръгът от лицата, от които може да се търси издръжка при семейството с брак и при семейството, създадено при фактическо съпружеско съжителство, са различни.

Когато семейните партньори не са сключили брак, не се поражда право на издръжка от и на партньора от съжителстващата двойка нито докато трае фактическото съпружеско съжителство, нито в по-късен момент, след като то бъде прекъснато поради раздялата на партньорите. А такива права и задължения имат съпругът и бившият съпруг.

Освен това за децата не се пораждат автоматично последиците, основани на презумпцията за бащинство. И затова, докато семейноправната връзка родител-дете не бъде установена чрез установяване на наличния произход, не възникват и права, респективно задължения за такава издръжка.

Прави впечатление, че макар и в редки все още случаи законодателят е създал норми, с които е признал съществуването на фактическото съпружеско съжителство като правно релевантен факт – в редица нормативни актове с определени правни последици, но не и в самия Семеен кодекс.

И затова не е случайно, че правото и задължението за семейноправна издръжка възниква само между съпрузите по силата на склучения брак, но не и между небрачните партньори.

Понастоящем не се пораждат никакви правни последици, осигуряващи правни гаранции за семейните небрачни партньори, които да могат да търсят семейноправна издръжка помежду си. И в този смисъл е налице явна празнота в законодателството ни, което обстоятелство, от своя страна, не винаги е житетски и правно оправдано.

И така се получава един правен парадокс: що се касае до задълженията за издръжка между роднините по права и сребрена линия фактическото съпружеско съжителство – не е пречка те да бъдат търсени и реализирани, съответно защитени, стига да е установен произходът между тези лица. Но когато става въпрос за кръга лица, които стоят в основата на семейството и на породените от него роднински връзки, т.е. небрачните партньори – тяхното право на издръжка не е уредено и защитено. А така се нарушават основните принципи на правото и на действащото ни законодателство, произтичащи от равенството между гражданите, заложено в чл. 6, ал. 1 от Конституцията ни, според който „Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права“. Нещо повече – по този начин се нарушава и забраната на ал. 2, изр. 2 от същата конституционна разпоредба, според която „Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние“.

7. Петрова, Мария П. *Дееспособността при припознаването*. // Наука и социална практика. Научна конференция „Правни науки”, 28 октомври 2005. Съюз начените – гр. Варна и ВСУ „Черноризец Храбър”. Варна. 2006. ISBN – 10: 954-715-292-0, ISBN – 13: 978-954-715-292-2, с. 79 – 86

В изложението се дава характеристика на правното качество „дееспособност“, като са разграничени видовете дееспособност: пълната дееспособност и ограничената дееспособност, съпоставени с пълната недееспособност. Обърнато е вниманието на различните изисквания за валидно извършване на определени правни действия в отделните отрасли на правото, както и по отношение на различни правни институти (дори и в един и същ правен отрасъл), с различен начален и краен момент.

Разглежда се и Припознаването като способ за установяване на произход, когато той не е установлен от единия или от двамата родители. С оглед на изложеното дотук, при припознаването може да се разгледа отделно дееспособността на припознаващия, на припозналия, на припознавания (т.е. на детето), на припознатия, на другия родител, на третите лица, на наследниците, на Агенцията за социално подпомагане и на прокурора.

Поставен е въпросът за припознаване, извършено от недееспособно лице – доколко правното действие на припознаващия ще бъде действително и какви правни последици могат да възникнат от това.

Темата се разкрива в два аспекта – от гледна точка на дееспособността на припознаващия и от гледна точка на припознавания. Поставя се акцент върху възможността да се припознае и починало дете, стига то да е оставило низходящи. При всички случаи неговата дееспособност е без значение за самото действие „припознаване“. Волята на припознатия, както и неговата дееспособност би имало значение само с оглед оспорването на припознаването.

Разглежда се и дееспособността на другия родител, на Агенцията за социално подпомагане, както и от прокурора.

Посочена е и процесуалната дееспособност на страните при разглеждането на делата по оспорване на припознаването и по унищожаването му.

Авторът е извел правни изводи, сред които най-важният е, че дееспособността като цяло не е от съществено значение за припознаването, тя е само предпоставка, за да може припознаващият да извърши действията лично, без участието на други лица. С други думи, дееспособността не е елемент от фактическия състав на припознаването, а само възможност за по-зряло поведение, респективно – способност и, съответно, – осъзнато отношение към акта на припознаването.

8. Петрова, Мария П. *За неимуществените отношения на лицата, съжителстващи без брак.* // *Известия на Съюза на учените – гр. Варна. Серия „Хуманитарни науки”.* Варна. 2'2005, 1'2006. ISBN 1310-6376, с. 104 – 108

По традиция в обществото и в законодателната ни уредба семейството се свързва със сключването на гражданиски брак. Но новите условия, при които съществува обществото, предопределят и нови форми на съжителство между мъжа и жената, при което изпъква личността на всеки един от тях. От тази гледна точка семейството се създава с оглед на личните качества на индивидите, а приоритет имат личните, а не имуществените отношения.

Въз основа на натрупания негативен опит, основно в имуществените отношения между съпрузите, все повече лица заживяват на съпружески начела, без въобще да сключват гражданиски брак. При това положение акцентът основно се пренасочва към приоритет на личните, неимуществени отношения между мъжа и жената в съвременното общество. Паралелно с това възникват и други, нетрадиционни, хипотези на неимуществени отношения и между лица, които макар и да не живеят заедно, в едно домакинство, са създали трайни отношения, наподобяващи съпружеско съжителство, при това не само между мъж и жена, но и в еднополови двойки.

В изследването се прави най-общ преглед на действащата законодателната уредба, касаеща неимуществените отношения между лицата, съжителстващи без брак, като същите се съпоставят с аналогичните отношения между съпрузите и се изтъкват празнотите в законодателството при решаване на въпроси по разглежданата тема. Авторът представя и някои свои виждания за по-ефикасно законодателно разрешаване на разглежданите проблеми.

Проблемът е, че разглежданите отношения все още не са изцяло регламентирани в законодателството ни, произтича от факта, че въобще е невъзможно личните отношения да се класифицират от гледна точка на правото, без при това да се отчете цялото им своеобразие и даже колорит. Тези отношения почиват на дълбоко нравствени и емоционални особености, присъщи на всеки отделен човешки индивид. И това е така, защото личността с нейните строго индивидуални възприятия и чувства е основата, върху която се градят трайните семейни отношения, независимо от тяхната динамика и променливост, в това число независимо от начина и формата, под която семейството съществува.

Именно в този смисъл, личните, неимуществени отношения заслужават по-особено внимание, а вследствие на това – по-задълбочен анализ и, съответно, – по-съвременна правна регламентация, адекватна на новите условия на живот. При това акцентът, който стои в основата на тези отношения следва да бъде личността – отделният човешки индивид, а не имуществото на семейството.

9. Петрова, Мария П. *Правното положение на децата при фактическото съпружеско съжителство по българското семейно право*. // Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“. Серия „Юридически науки и обществена сигурност“: Научни доклади. Варна. 2005, кн. 5. ISBN 1311-9222, с. 45 – 49

Фактическото съпружеско съжителство винаги е съществувало в реалната действителност като предшестващо и съпътстващо брака или като негов аналог. Но през последните години то се налага все по-трайно и с приоритет, с цел избягване на правните последици, свързани с брака. Ето защо все по-актуални са проблемите, свързани с правното положение на децата при фактическото съпружеско съжителство.

Докладът разглежда проблемите на тази категория деца като: произход; положението им при прекратяване на съжителството; установяване на режима на упражняването на родителските права, както и на режима на получаване на издръжка.

Предмет на изследването са последиците, които настъпват при фактическото съпружеско съжителство, и предвид, че и понастоящем, макар че не пряко и изчерпателно, такива са предвидени и се прилагат в законодателството, следва да се отчете необходимостта от изричната им правна регламентация. Като целта на една такава уредба, разбира се, би трябвало да бъде само да се защитят по адекватен начин правата и законните интереси на децата, без при това да се ограничи възможността на свободен избор на начина за създаване на едно съвременно семейство от страна на техните родители.

В този смисъл не би следвало от единствено значение за правото да бъде правопораждащият факт – дали това е граждански брак, или фактическо съпружеско съжителство, тъй като така или иначе и в двата случая се касае за семейство, от каквото се нуждае всяко дете. Освен това, каквато и да е връзката между родителите (формална или неформална), при всички случаи ще се касае за общи грижи по отношение на децата, отглеждани в семейството (в това число на тези, които произхождат и от двамата родители, както и на децата на единия или на другия от тях).

Важно е да се изясни как да се установи възникването, съществуването и прекратяването на фактическото съпружеско съжителство – дали например по пътя на нотариално, административно или съдебно производство. В правната доктрина битува мнение, че това би могло да стане с нотариално заверена декларация, с договор (съглашение) за партньорство, с административен акт на местната администрация или с акт на съдебната администрация.

Така или иначе, който и да е от изброените или друг способ за установяване на фактическото съпружеско съжителство, но признат изрично по законодателен ред, би запълнил празнотите в сегашната правна уредба, би улеснил правоприлагашите и правозащитните органи при разрешаването на редица проблеми и спорове, свързани с правното положение на децата в съжителството, и, в крайна сметка, би довел до един, макар и относителен, правен мир.

Съобразно с това вече ще се определят и правните способи за защита на правното положение на децата с извънбрачния произход от родители, които живеят при условията на фактическо съпружеско съжителство както по отношение на техния произход, така и относно произтичащите от него правни последици: при кого те да живеят, кой и по какъв начин да упражнява родителски права спрямо тях, какъв да бъде режимът на личните им отношения с родителите им, както и какъв ще бъде режимът на тяхната издръжка, респективно – на дължимата от тях издръжка.

10. Петрова, Мария П. *Правни гаранции за защита на децата*. // Глобализация и устойчиво развитие. Международна конференция 1 – 3 юли 2002 г. Варна. Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“ — гр. Варна, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“: Глобализация, правни гаранции и устойчиво развитие. Научни доклади. Варна. 2002, кн. 3. ISBN 1311-9222, с. 180 – 185 и с. 198

Авторът поставя редица наболели въпроси, свързани със защитата на децата, породени от различни фактори, включително глобализацията като обективен световен процес. Тя в голяма степен засяга децата, като поражда необходимост от преуреждане на семейните отношения, доразвиване на способите за закрилата на децата, както и от създаване на коренно нови механизми във връзка с това.

Както традициите, така и тенденциите в развитието на съвременния живот предполага вниманието, грижата и мерките по защита да се акцентират върху децата.

Законодателството предоставя и гарантира редица права на децата, като заедно с това уважава правото на детето да бъде изслушвано от съда по отношение на въпроси, които го засягат, включително в случаи на осиновяване, ако детето е на възраст между 10 и 14 години и в случаите на развод на родителите, ако детето е навършило 10 години.

Законодателно осигурена е защита на интересите на децата при разпореждане с тяхната собственост.

Съгласно Закона за народната просвета обучението в училище до 16 години е задължително.

Кодексът на труда, както и определени подзаконови нормативни актове, осигуряват специални норми за защита на деца, които работят по трудово правоотношение.

Призната е специална процесуална дееспособност на непълнолетните по определени в Граждаския процесуален кодекс дела.

Сравнително по коренно нов начин е уредена защитата на правата на децата в Закона за закрила на детето (в сила от 2000 г.), в който са регламентирани способи за настаняване на дете, което се нуждае от закрила, в семейството на роднини или близки, в приемно семейство или в специализирана институция. В същия Закон е предвидена и специална закрила на „детето в рисък“ и на „детето с изявени дарби“.

Правно уредена е и полицейска закрила на детето, регулирана в отделна Наредба, издадена въз основа на Закона за закрила на детето.

Въпреки това за децата, които живеят при особено трудни условия, са необходими специфични грижи. Въпреки това голяма част от проблемите на децата остават все още неразрешени.

Огромен е вече и броят на деца, живеещи извън семейната среда. За тях почти не съществуват никакви перспективи за нормален живот и бъдеща добра реализация. Особено валидно е това за децата с различни форми на увреждания, които са на практика изолирани от обществото.

През последните години са особено наболели и много остро се поставят проблемите за трафика на деца, заплахата от улично насилие, злоупотребата с наркотици и сексуалната експлоатация на деца. Остават неразрешени редица други въпроси за децата.

Ето защо, независимо от предвидените мерки по защита на правата на детето, както нормативно, така и практически – липсва ефективна реализация по разрешаването на проблемите, с които ежедневно се сблъскват децата. Това, от своя страна, води до спешната необходимост от доразвиване на способите за закрилата на правата на децата, както и от създаване на коренно нови механизми в правната уредба, които да бъдат съобразени с новите условия на съвременния живот, в който детето има не само право на защита и оцеляване, но и право на развитие и участие в живота на своите общности и народи. Само по този начин ще се прояви ефективната ангажираност на държавите и обществото при разрешаването на глобалните проблеми, свързани със закрилата на правата и интересите на децата в съвременния свят.

14 октомври 2023 г.

Изготвил:

г.н. ас. д-р Мария П. Петрова

